

Barbara Bujanowicz-Haraś*, Małgorzata Haliniarz*, Jarosław Suski**

**Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, **Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa*

REALIZACJA PROGRAMU ROLNOŚRODOWISKOWEGO NA TERENIE WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

THE IMPLEMENTATION OF AGRI-ENVIRONMENTAL PROGRAMME IN LUBLIN REGION

Słowa kluczowe: programy rozwoju obszarów wiejskich, program rolnośrodowiskowy, województwo lubelskie

Key words: rural development programs, agri-environmental programme, Lublin region

Abstrakt. Przeprowadzono analizę wykorzystania w województwie lubelskim programu rolnośrodowiskowego realizowanego w ramach PROW 2007-2013 jako instrumentu obowiązkowego dla wszystkich państw członkowskich UE, promującego produkcję rolną opartą na metodach przyjaznych środowisku. Na Lubelszczyźnie o przyznanie płatności w ramach realizacji programu złożono 54 793 wnioski, spośród których 98,4% otrzymało pozytywne decyzje. Kwota wypłaconych środków finansowych w latach 2008-2013 wynosiła 428,4 mln zł. W ostatnim roku dopłatami objęto powierzchnię 204,0 tys. ha. Partycypacja powiatów w realizacji poszczególnych pakietów była zróżnicowana. Największym zainteresowaniem cieszył się pakiet „Ochrona gleb i wód”.

Wstęp

Człowiek od czasu swojego powstania jest integralną częścią środowiska naturalnego, elementem licznych i złożonych ekologicznych zależności [Kośmicki 2009]. Wszechstronna działalność ludzi prowadzi do zmian w krajobrazie naszej planety, a rabunkowa gospodarka przyczynia się do powstawania wielu zagrożeń środowiskowych. Szczególną rolę w kształtowaniu ekosystemów odgrywa rolnictwo, które nierozzerwalnie związane jest z warunkami przyrodniczymi [Giddens 2010]. Narzędziem o szczególnym znaczeniu w kontekście postrzegania i budowania relacji działalności rolnicza – środowisko naturalne i jego ochrona są programy rolnośrodowiskowe (PRŚ). W krajach Wspólnoty stanowią one obligatoryjny instrument polityki rozwoju obszarów wiejskich [Sobolewska 2005]. Podstawowym celem PRŚ jest upowszechnianie dobrych praktyk rolniczych, a tym samym zmniejszanie polutogenności rolnictwa. W PRŚ wyraźnie zaakcentowano znaczenie wzajemnych powiązań pomiędzy gospodarką rolną a środowiskiem przyrodniczym [Kociszewski 2013, Mroczek i in. 2013]. PRŚ wdrażane są horyzontalnie obejmując cały kraj, bądź wybrane strefy o szczególnych walorach przyrodniczych [Zegar 2012]. Każdy kraj ma prawo przyjąć adekwatne do swoich warunków i potrzeb zasady organizacji programu oraz wielkość rekompensat finansowych [Niewęgłowska 2006]. Bogaty i zróżnicowany zestaw przedsięwzięć stwarza możliwość ograniczenia antropopresji, tworzenia warunków dla utrzymania cennych siedlisk wykorzystywanych rolniczo, bioróżnorodności, piękna krajobrazu terenów wiejskich, stosowania zrównoważonych i ekologicznych systemów gospodarowania. Wsparcie finansowe stanowi swego rodzaju wynagrodzenie za generowanie środowiskowych dóbr publicznych [Bałtomiuk, Kłodziński 2011].

W pracy przedstawiono analizę wykorzystania w województwie lubelskim PRŚ realizowanego w ramach PROW 2007-2013, z podziałem na powiaty. Materiałem źródłowym były dane liczbowe udostępnione przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR).

Program rolnośrodowiskowy w programach rozwoju obszarów wiejskich

Na terenie kraju realizację PRŚ rozpoczęto w 2004 roku. Działanie „Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt” zwane Krajowym Programem Rolnośrodowiskowym (KPR) zostało umieszczone w priorytecie „Ochrona środowiska i zachowanie

walorów przyrodniczych obszarów wiejskich” Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2004-2006, finansowanego z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej. W skład programu weszło siedem przedsięwzięć określanych jako pakiety¹. Pakiety zróżnicowano na 40 opcji, o różnym zasięgu wdrażania. Producenci rolni na poziomie gospodarstwa mogli wdrażać od jednego do trzech pakietów, przestrzegając ustalonych zasad ich łączenia. Wsparcie finansowe było udzielane beneficjentom w formie corocznych zryczałtowanych płatności, tak aby rekompensować utracony dochód i dodatkowe koszty w rezultacie przyjętych korzystnych dla środowiska zobowiązań [*Plan Rozwoju...2004*].

Działania rolnośrodowiskowe zostały uwzględnione także w PROW na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013). Jednak program różnił się od poprzedniego. Został uzupełniony o dodatkowe pakiety: „Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarem Natura 2000: (4), „Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000” (5), oraz „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie” (6). Pakiety P01 i P02 zespolono w jeden o nazwie „Ekstensywne trwałe użytki zielone”. Łącznie działanie obejmowało 9 pakietów. W obrębie każdego z nich uwzględniono możliwość realizacji wariantów rolnośrodowiskowych. Dla pakietów: „Rolnictwo zrównoważone”, „Rolnictwo ekologiczne”, „Ekstensywne trwałe użytki zielone (z wyłączeniem obszarów Natura 2000)” oraz „Ochrona gleb i wód” obowiązywała degresywność. Podobnie jak w latach ubiegłych, należność finansowa była wypłacana rolnikowi po zrealizowaniu przedsięwzięć w ramach danego wariantu. Program rolnośrodowiskowy miał charakter 5-letniego zobowiązania, które rolnik podejmował dobrowolnie przez złożenie wniosku [*Program Rozwoju...2014*].

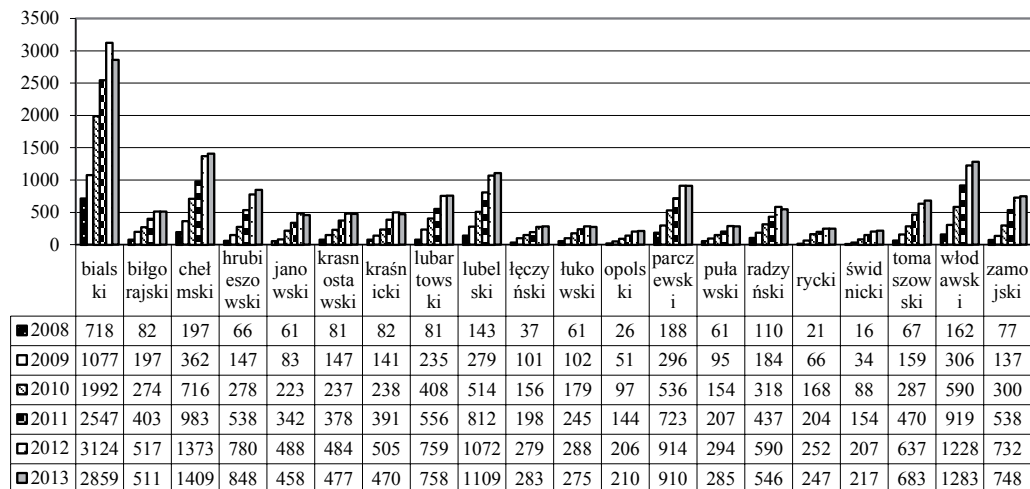
Obecnie trwają prace nad planem kolejnej edycji PROW na lata 2014-2020, w którym PRŚ zostały nazwane działaniami rolnośrodowiskowo-klimatycznymi. Program „ukierunkowany jest na zrównoważone gospodarowanie nawozami, działania zapobiegające erozji gleb i przyczyniające się do ochrony gleb i wód, zachowanie i ochronę cennych siedlisk przyrodniczych i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, ochronę zagrożonych zasobów genetycznych roślin uprawnych i zwierząt gospodarskich, a także ochronę różnorodności krajobrazu” [*Projekt Programu... 2014*]. Wsparcie obejmuje dwa poddziałania: „Płatności w ramach zobowiązań rolno-środowiskowo-klimatycznych” oraz „Wsparcie ochrony i zrównoważonego użytkowania oraz rozwoju zasobów genetycznych w rolnictwie”. W programie wzmocniono aspekty klimatyczne. Zaplanowano płatności w ramach 7 pakietów rolnośrodowiskowo-klimatycznych. Środek ten aktualnie nie obejmuje pakietu „Rolnictwo ekologiczne”, który dotychczas był elementem KPR. Zobowiązania rolnośrodowiskowo-klimatyczne zostały wpisane do programów rozwoju obszarów wiejskich jako instrument o charakterze obligatoryjnym [*Projekt Programu... 2014*].

Wdrażanie programu rolnośrodowiskowego na Lubelszczyźnie

W trakcie realizacji programu na terenie województwa lubelskiego złożono 54 793 wnioski (wnioski nowe i kontynuacyjne dla PROW 2007-2013). Liczba złożonych deklaracji różniła się znacząco pomiędzy poszczególnymi powiatami (rys. 1). Najwięcej wniosków wpłynęło w powiatach bialskim (12 317), chełmskim (5040) oraz włodawskim (4488). Z kolei, najmniejsze zainteresowanie programem obserwowano w powiatach opolskim (734) i świdnickim (716). Przyrost liczby składanych wniosków w latach 2008-2013 w powiatach województwa lubelskiego był nierównomierny. Największy zanotowano na terenie powiatów: świdnickiego (1256,3%), hrubieszowskiego (1184,8%), ryckiego (1076,2%), zaś najmniejszy w powiatach bialskim (298,2%), łukowskim (350,8%), puławskim (367,2%), parczewskim (384,0%) oraz radzyńskim (396,4%).

Z danych ARiMR wynika, że spośród wniosków poddanych weryfikacji nie wszystkie uzyskały pozytywną ocenę (rys. 2). Ogółem wydano 53 936 decyzji wykonawczych. Było to 98,4% w stosunku do liczby złożonych wniosków. Największy odsetek pozytywnych decyzji uzyskali

¹ „Rolnictwo zrównoważone” (S01), „Rolnictwo ekologiczne” (S02), „Utrzymanie łąk ekstensywnych” (P01), „Utrzymanie pastwisk ekstensywnych” (P02), „Ochrona gleb i wód” (K01), „Strefy buforowe” (K02), „Zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich” (G01).

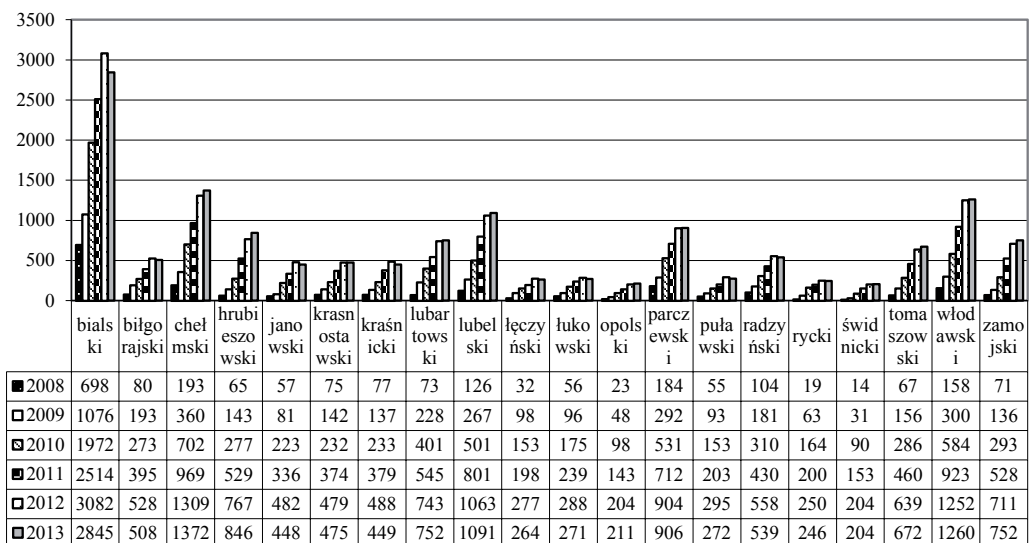

Rysunek 1. Liczba złożonych wniosków w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” (płatności rolnośrodowiskowe) PROW 2007-2013 w województwie lubelskim

Figure 1. The number of submitted applications under the action „Agri-environmental programme” (agri-environmental payments) RDP 2007-2013 in Lublin region

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR

Source: own study based on AARM data

Rysunek 2. Liczba wydanych decyzji o przyznaniu płatności w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” (płatności rolnośrodowiskowe) PROW 2007-2013 w województwie lubelskim

Figure 2. The number of decisions regarding grant payments under the action Agri-environmental programme (agri-environmental payments) RDP 2007-2013 in Lublin region

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

rolnicy z powiatów: włodawskiego – 99,8%, biłgorajskiego – 99,6%, opolskiego – 99,0% i tomaszowskiego – 99,0%. Pod względem liczby zawartych umów pierwsza lokata przypadła powiatowi białskiemu (12 187), a ostatnia świdnickiemu (696). Biorąc pod uwagę analizę liczby złożonych deklaracji w ramach poszczególnych pakietów stwierdzono, że największym zainteresowaniem beneficjentów cieszył się pakiet „Ochrona gleb i wód” (tab. 1). Na jego realizację w ostatnim roku programu złożono ogółem 9450 wniosków. Najwięcej deklaracji uwzględniających ten pakiet realizowali rolnicy z powiatów: białskiego (1 688), chełmskiego (857), lubelskiego (793) i parczewskiego (719). Na drugim miejscu pod względem zainteresowania beneficjentów uplasował się pakiet „Ekstensywne trwałe użytki zielone”. Uczestniczyło w nim 3858 producentów rolnych. Chęć podjęcia realizacji omawianego pakietu wskazali przede wszystkim beneficjenci z powiatów białskiego (1 096), włodawskiego (453) oraz chełmskiego (363). Deklaracje złożone w tych powiatach stanowiły odpowiednio: 28,4%, 11,7%, 9,4% wszystkich aplikacji. Duże zainteresowanie producentów rolnych skierowane było także na praktyki związane z wdrażaniem zasad rolnictwa zrównoważonego. Realizację tego pakietu deklarowało 3659 właścicieli gospodarstw. Spośród analizowanych powiatów największy popyt na ten pakiet obserwowano w powiatach hrubie-

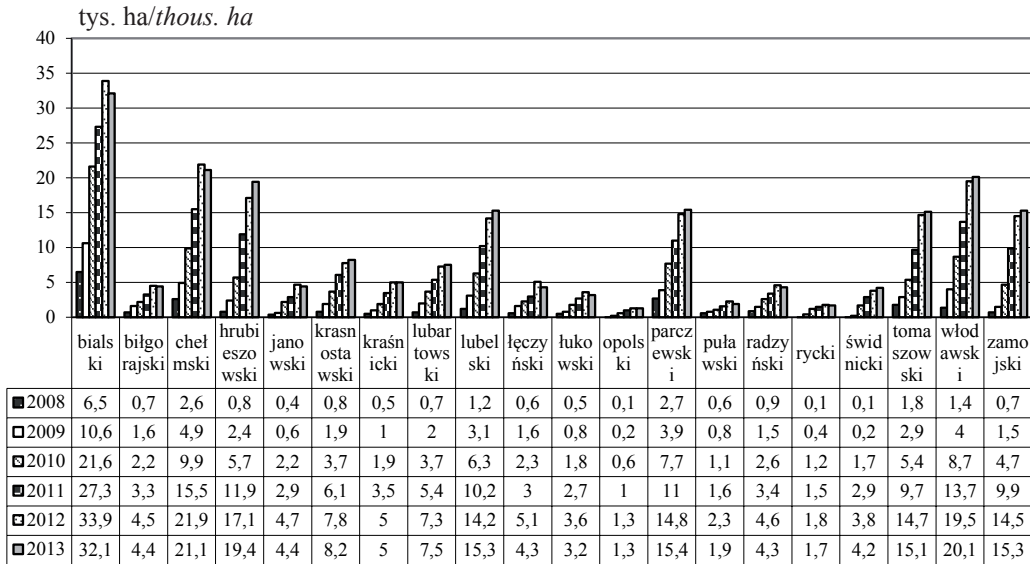
Tabela 1. Liczba realizowanych pakietów w ramach złożonych wniosków w 2013 roku
Table 1. The number of implemented packages within submitted applications in the 2013

Powiat/District	Pakiet/Package*								
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Bialski	181	640	1096	511	163	60	68	1688	5
Biłgorajski	52	154	100	39	41	30	4	282	1
Chełmski	418	113	363	653	194	27	16	857	2
Hrubieszowski	599	13	115	152	108	7	8	675	1
Janowski	101	42	10	3	3	28	2	406	0
Krasnostawski	276	60	70	14	12	4	8	377	0
Kraśnicki	150	40	12	8	7	18	5	388	1
Lubartowski	168	120	327	161	98	26	26	494	6
Lubelski	407	129	60	89	65	40	16	793	2
Łęczyński	17	74	72	51	39	3	10	146	1
Łukowski	22	33	69	19	19	0	19	210	0
Opolski	10	32	28	41	22	21	0	97	0
Parczewski	345	53	266	219	133	6	19	719	0
Puławski	14	66	61	24	44	15	10	170	1
Radzyński	16	56	226	89	26	8	28	378	0
Rycki	3	60	124	20	44	5	4	89	0
Świdnicki	138	14	8	12	5	5	1	174	1
Tomaszowski	347	67	198	74	196	7	4	413	0
Włodawski	50	296	453	593	342	26	40	547	1
Zamojski	345	54	200	76	88	3	21	547	2

* 1. „Rolnictwo zrównoważone”/sustainable agriculture, 2. „Rolnictwo ekologiczne”/organic farming, 3. „Ekstensywne trwałe użytki zielone”/extensive permanent grassland, 4. „Ochrona zagrożonych ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000”/protection of endangered birds and habitats outside Natura 2000 sites, 5. „Ochrona zagrożonych ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000”/protection of endangered birds and habitats on Natura 2000 areas, 6. „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie”/preservation of endangered plant genetic resources in agriculture, 7. „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie”/preservation of endangered animal genetic resources in agriculture, 8. „Ochrona gleb i wód”/soil and water protection; 9. „Strefy buforowe”/buffer zones

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Rysunek 3. Powierzchnia realizacji programu rolnośrodowiskowego w ramach PROW 2007-2013 na terenie województwa lubelskiego

Figure 3. Implementation surface of agri-environmental programme of the RDP 2007-2013 in the Lublin region

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

szowskim (599 wnioski), chełmskim (418), lubelskim (407) i tomaszowskim (347). Tylko 24 beneficjentów wybrało działanie polegające na utrzymaniu stref buforowych.

W 2013 roku powierzchnia zgłoszona do programu rolnośrodowiskowego w województwie lubelskim wynosiła 204,0 tys. ha i zwiększyła się o 180,3 tys. ha (760,8%) w porównaniu do 2008 roku (rys. 3). Największy obszar objęty realizacją programu rolnośrodowiskowego stwierdzono w powiatach białskim, chełmskim i włodawskim.

W ramach programu rolnośrodowiskowego na lata 2007-2013 zrealizowano płatności na łączną kwotę 428,4 mln zł. Pod względem wielkości wypłaconych środków pierwsza lokata przypadła powiatowi białskiemu (79,4 mln zł), zaś ostatnia opolskiemu (2,9 mln zł). Aspekt wsparcia finansowego wynikający z uczestnictwa w programach rolnośrodowiskowych przedstawiono na rysunku 4.

Rysunek 4. Zróżnicowanie przestrzenne wypłaconych środków z tytułu przystąpienia do programu rolnośrodowiskowego w województwie lubelskim

Figure 4. Spatial diversity of funds paid for accession to the agri-environmental programme in the Lublin province

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Podsumowanie

O popularności działań służących poprawie środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich świadczy liczba złożonych deklaracji o przystąpienie do programu rolnośrodowiskowego. W województwie lubelskim o przyznanie płatności w ramach realizacji programu złożono 54 793 wnioski, spośród których 98,4% otrzymało pozytywne decyzje. Kwota wypłaconych środków finansowych latach 2008-2013 wynosiła 428,4 mln zł. W ostatnim roku realizacją programu została objęta powierzchnia 204,2 tys. ha. Wzrastająca liczba składanych wniosków w poszczególnych latach funkcjonowania programu świadczy o rosnącym zainteresowaniu rolników wdrażaniem działań prośrodowiskowych. Zdecydowanym liderem w liczbie złożonych wniosków był powiat bialski. Na terenie województwa partycypacja powiatów w realizacji poszczególnych pakietów rolnośrodowiskowych była zróżnicowana. Największym zainteresowaniem cieszył się pakiet 9. „Ochrona gleb i wód”.

Literatura

- Bołtromiuk A., Kłodziński M. (red.) 2011: *Natura 2000 jako czynnik zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich regionu Zielonych Płuc Polski*, IRWIR PAN, Warszawa, 64, 73-74.
- Giddens A. 2010: *Socjologia*, PWN, Warszawa, 632.
- Kociszewski K. 2013: *Ekologizacja polskiego rolnictwa a jego zrównoważony rozwój w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 151.
- Kośmicki E. 2009: *Główne zagadnienia ekologizacji społeczeństwa i gospodarki*, Agencja Wydawniczo-Edytorska EkoPress, Białystok, 7.
- Mroczek J.R., Kostecka J., Korczyńska M. 2013: *Ocena roli programu rolnośrodowiskowego w postrzeganiu przez rolników wybranych aspektów problematyki środowiskowej*, Inż. Ekol., nr 34, 190.
- Niewęgłowska G. 2006: *Wdrażanie programu rolnośrodowiskowego w pierwszych latach jego realizacji*, Zesz. Nauk. Akademii Rolniczej we Wrocławiu, nr 540, 383.
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*. 2004: MRiRW, Warszawa, 121-129.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*. 2014: MRiRW, Warszawa, 269-283.
- Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020*. 2014: MRiRW, Warszawa, 148-159.
- Sobolewska A. 2005: *Zmiany w polskim programie rolnośrodowiskowym i ich wpływ na dochody małych gospodarstw rolnych*, Zesz. Nauk. SGGW, „Problemy Rolnictwa Światowego”, t. XIII, Warszawa, 468.
- Zegar J.S. 2012: *Współczesne wyzwania rolnictwa*, PWN, Warszawa, 305.

Summary

In this paper an analysis of the use of agri-environmental program implemented under the RDP 2007-2013 the Lublin region, being an obligatory instrument for all Member States of the European Union promotes agricultural production based on environmentally friendly methods. In the Lublin region of agri-environmental payment grant applied for 54 793 beneficiaries, of whom 98.4% received positive decisions. The amount paid out of funds in the period 2008-2013 amounted to 428.4 million PLN. In the last year, area 204.0 thousand ha has been acquired subsidies. Participating districts in the implementation of particular packages varied. The greatest interest was a package of soil and water protection.

Adres do korespondencji
dr inż. Barbara Bujanowicz-Haraś, dr inż. Małgorzata Haliniarz
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
Katedra Ekonomii i Zarządzania
ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin
tel. (81) 461 00 61 wew. 157, e-mail: barbara.bujanowicz-haras@up.lublin.pl
tel. (81) 445 66 54, e-mail: malgorzata.haliniarz@up.lublin.pl